

Ewelina Gierach

Opinia prawna w sprawie prawnego uregulowania statusu małżonków Prezydenta RP, Prezesa Rady Ministrów oraz ambasadora RP¹

Legal opinion on legal regulation of the status of spouses of the President of the Republic of Poland, the Prime Minister and an ambassador: This opinion aims to present legal status of spouses of the President of the Republic of Poland, the Prime Minister and an ambassador. Legal situation of a spouse of the President of the Republic of Poland is not legally regulated. Although there is no formal prohibition of his/her professional activity, there is an accepted practice that the spouse performs only representative functions “by the President’s side”. This activity is not remunerated and, thus there is no deduction of pension contributions. Under separate regulations spouses are entitled to benefits and health care. A similar situation occurs in the case of a spouses of the Prime Minister, but in practice they do not perform representative functions, but continue their professional activity. A different situation takes place in case of a husband/wife of an ambassador, because their legal status is governed by the Act of 27th July 2001 on the Foreign Service.

Keywords: ambassador | marriage | President of the Republic of Poland | Prime Minister

Słowa kluczowe: ambasador | małżeństwo | Prezydent RP | premier

Doktor nauk prawnych, adiunkt na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, ekspert ds. legislacji BAS; ewelina.gierach@sejm.gov.pl.

Przedmiot opinii

Przedmiotem opinii jest odpowiedź na pytanie dotyczące prawnej regulacji statusu małżonki/małżonka Prezydenta RP, małżonki/małżonka premiera oraz małżonki/małżonka ambasadora. W związku z obowiązkami reprezentacyjnymi tych osób postawione zostały następujące pytania szczegółowe: „W jaki sposób mogą pogodzić je ze swoją pracą zawodową? Czy mają jakieś prawne

¹ Opinia sporządzona 16 grudnia 2016 r. na zlecenie posła z Klubu Parlamentarnego Platforma Obywatelska; BAS-WAUiP-2486/16.

lub wynikające z obyczaju bariery w kontynuowaniu pracy zawodowej w swoich dotychczasowych zawodach lub w podejmowaniu nowej? Czy pełniąc swoje obowiązki reprezentowania państwa, mają zapewnione jakiegokolwiek bezpośrednie finansowanie bądź personel pomocniczy?”

Analiza szczegółowa

Analiza obowiązujących przepisów prawa prowadzi do wniosku, że problematyka dopuszczalności łączenia funkcji małżonki/małżonka Prezydenta RP z wykonywaniem pracy zawodowej nie została prawnie uregulowana. Nie ma zatem formalnego zakazu pozostawania przez te osoby w stosunku pracy. Nie ma również zakazu prowadzenia przez nie działalności gospodarczej, a nawet art. 8 ust. 1 ustawy z 21 sierpnia 1997 r. o ograniczeniu prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne (t.j. Dz.U. 2006, nr 216, poz. 1584, ze zm.) przewiduje, że Prezydent RP ma obowiązek złożyć oświadczenie o działalności gospodarczej prowadzonej przez małżonka – przed powołaniem na stanowisko, a także o zamiarze podjęcia takiej działalności lub zmianie jej charakteru – w trakcie pełnienia funkcji. Brak jest ponadto jakiegokolwiek regulacji odnoszącej się do aktywności pozazawodowej małżonka, tj. podejmowanej „u boku Prezydenta” w sferze publicznej.

Z uwagi na fakt, że dotychczas urząd Prezydenta RP zajmowali wyłącznie mężczyźni, rozważania dotyczące statusu i aktywności ich małżonków odnoszą się do kobiet. W praktyce wszystkie żony urzędujących prezydentów podejmowały decyzję o rezygnacji z pracy zawodowej. Zwyczaj ten utarł się jeszcze w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Jest on związany z założeniem, że pierwsza dama ma reprezentować państwo u boku męża, angażować się w akcje społeczne i charytatywne oraz brać udział w wydarzeniach kulturalnych. Uznaje się ponadto, że jej pozostawanie w stosunku pracy rodziłoby problemy natury organizacyjnej (np. zapewnienie należytej ochrony w czasie świadczenia pracy), zaś konieczność dostosowania się do prezydenckiego kalendarza nierzadko uniemożliwiałaby wywiązywanie się z powinności pracowniczych. Przepisy prawa nie przewidują bowiem zwolnienia od pracy w celu wykonywania obowiązków, które wiążą się faktem bycia małżonką głowy państwa (np. reprezentacyjnych). Prowadzenie działalności gospodarczej przez małżonkę Prezydenta mogłoby z kolei narażać ją na zarzuty natury etycznej.

Za działalność reprezentacyjną i społeczną małżonka urzędującego Prezydenta nie otrzymuje wynagrodzenia, nie są również w tym okresie odprowadzane składki emerytalne. Przepisy prawa nie zapewniają również – tak jak ma to miejsce w przypadku posłów – gwarancji powrotu na dotychczasowe miejsce pracy po upływie kadencji. Jedynie na mocy art. 5a ust. 1 ustawy z 31 lipca 1981 r. o wynagrodzeniu osób zajmujących kierownicze stanowiska

państwowo (t.j. Dz.U. 2011, nr 79, poz. 430, ze zm.) m.in. małżonce Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej przysługuje prawo do świadczeń opieki zdrowotnej w razie nagłego zachorowania lub urazu, wypadku, zatrucia lub konieczności natychmiastowego leczenia szpitalnego. W tym zakresie prawo do świadczeń opieki leczniczej przysługuje również w trakcie oficjalnych podróży krajowych i zagranicznych oraz oficjalnych wizyt zagranicznych.

W strukturze Kancelarii Prezydenta nie ma wyodrębnionej jednostki zajmującej się obsługą urzędniczą małżonki Prezydenta. Niektóre wydatki związane z działalnością tej osoby są pokrywane z Funduszu Reprezentacyjnego Kancelarii, natomiast środki przeznaczone na ten cel nie są formalnie wyodrębnione w budżecie.

Analogicznie wygląda sytuacja małżonki/małżonka Prezesa Rady Ministrów. Brak jest uregulowań prawnych odnoszących się do jej/jego aktywności zawodowej, zatem nie ma formalnego zakazu pozostawania w stosunku pracy czy też prowadzenia działalności gospodarczej. Na mocy art. 8 ustawy o ograniczeniu prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne, Prezes Rady Ministrów ma m.in. obowiązek złożyć oświadczenie o działalności gospodarczej prowadzonej przez małżonka – przed powołaniem na stanowisko, a także o zamiarze podjęcia takiej działalności lub zmianie jej charakteru – w trakcie pełnienia funkcji.

Także formy aktywności wynikające z faktu pozostawania w związku małżeńskim z Prezesem Rady Ministrów podejmowane w sferze publicznej nie są przewidziane przepisami prawa. Co więcej, w tym wypadku nie ma utartej praktyki czy też utrwalonego zwyczaju, a oczekiwania opinii publicznej w zakresie pełnienia przez te osoby funkcji reprezentacyjnej bądź podejmowania przez nie działalności społecznej nie są tak restrykcyjnie pojmowane jak wobec małżonki Prezydenta. W praktyce najczęściej małżonkowie kontynuują pracę zarobkową i stosunkowo rzadko uczestniczą w wydarzeniach publicznych.

Warto nadmienić, że także w przypadku małżonki/małżonka Prezesa Rady Ministrów ma zastosowanie art. 5a ust. 1 ustawy z 31 lipca 1981 r. o wynagrodzeniu osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe, przewidujący prawo do świadczeń opieki zdrowotnej.

Na tym tle odmiennie rysuje się sytuacja prawnego uregulowania statusu małżonki/małżonka ambasadora RP. Osoba ta została bowiem objęta zakresem przedmiotowym ustawy z 27 lipca 2001 r. o służbie zagranicznej (t.j. Dz.U. 2017, poz. 161, ze zm.). Zgodnie z art. 31 ust. 1 tego aktu: *[j]eżeli wymagają tego szczególnie potrzeby służby zagranicznej, małżonkowie oraz osoby pozostające ze sobą w stosunku pokrewieństwa lub powinowactwa oraz w stosunku przysposobienia, opieki lub kurateli mogą być, za zgodą dyrektora generalnego służby zagranicznej, zatrudnione w tej samej placówce zagranicznej, nawet gdyby powstał między nimi stosunek podległości służbowej*. Ustawa zastrzega też, że w czasie pełnienia funkcji przez współmałżonka, małżonek ambasadora nie może

podejmować zatrudnienia poza granicami kraju (art. 31 ust. 2). Jeżeli zatem małżonek ambasadora przebywa na placówce, jedyną formą jego aktywności zawodowej może być zatrudnienie przewidziane w art. 31 ust. 1 ustawy. Gdy zaś nie przebywa on na placówce, lecz w kraju, to może w Polsce pozostawać w stosunku pracy.

W sytuacji, gdy małżonek ambasadora przebywa wraz z nim na placówce i nie jest zatrudniony na podstawie art. 31 ust. 1, ambasadorowi przysługuje dodatek na pokrycie zwiększonych kosztów utrzymania rodziny (art. 29 ust. 5 ustawy o służbie zagranicznej)

Podsumowanie

- Kwestia dopuszczalności łączenia funkcji małżonki/małżonka Prezydenta RP z wykonywaniem pracy zawodowej, jak również problematyka jej/ jego aktywności podejmowanej „u boku Prezydenta” w sferze publicznej nie zostały prawnie uregulowane. Jakkolwiek brak jest formalnego zakazu pozostawania przez te osoby w stosunku pracy lub prowadzenia przez nie działalności gospodarczej, sytuacja taka może powodować liczne problemy natury organizacyjnej czy etycznej. Zgodnie z utartym zwyczajem i oczekiwaniami opinii publicznej małżonka/małżonek Prezydenta RP powinien wspierać Prezydenta w jego działaniach jako reprezentanta państwa i angażować się w akcje społeczne i charytatywne oraz brać udział w wydarzeniach kulturalnych. Za podejmowaną w tej sferze działalność nie otrzymuje jednak wynagrodzenia, nie są również w tym okresie odprowadzane składki emerytalne.
- Analogicznie wygląda sytuacja małżonki/małżonka Prezesa Rady Ministrów. Kwestia zatrudnienia bądź prowadzenia przez te osoby działalności gospodarczej nie została prawnie uregulowana. W praktyce najczęściej małżonkowie urzędującego premiera kontynuują pracę zarobkową i stosunkowo rzadko uczestniczą w wydarzeniach publicznych.
- Status prawny małżonki/małżonka ambasadora regulują przepisy ustawy z 27 lipca 2001 r. o służbie zagranicznej. W sytuacji, gdy małżonek ambasadora przebywa na placówce, jeżeli wymagają tego szczególne potrzeby służby zagranicznej, może on być, za zgodą dyrektora generalnego służby zagranicznej, w niej zatrudniony. Jeżeli zaś nie przebywa on na placówce, lecz w kraju, to może w Polsce pozostawać w stosunku pracy. W sytuacji, gdy małżonek ambasadora przebywa wraz z nim na placówce i nie jest zatrudniony, ambasadorowi przysługuje dodatek na pokrycie zwiększonych kosztów utrzymania rodziny.